

УДК 327:061.16С

Віктор Міщук,

аспірант кафедри політичних наук,

Рівненський державний гуманітарний університет,

ORCID ID 0000-0001-6047-0360

wikto2491@gmail.com

DOI 10.29038/2524-2679-2021-01-253-273

ПРОЦЕС РОЗШИРЕННЯ ЄС НА «СХІД» 2004 РОКУ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УЧАСНИКІВ

Трансформація держав Центральної Європи від постсоціалістичних країн із невизначеним майбутнім до чинних членів Європейського Союзу є одним із найвизначніших досягнень євроінтеграційного процесу. Проте й на сьогодні відкритим залишається питання про те, чи ця геополітична дія («розширення на Схід») реалізувала прагнення її учасників та якою була ціна амбітного політичного кроку в загальноєвропейську спільноту? Звісно, окрім явних учасників проєкту «розширення на Схід» таких, як держави «Вишеградської четвірки» та Європейського Союзу, у цьому процесі брали участь і тогочасні держави-лідери Європейського Союзу, що переслідували власні національні інтереси від реалізації проєкту.

Отже, переговорний процес про інтеграцію держав Центральної Європи до Європейського Союзу, відбивався в тонкій взаємодії національних інтересів його суб'єктів, що зумовило прийняття компромісних політичних рішень, які заклали подальше майбутнє Європейського Союзу. Дослідження національних інтересів цього євроінтеграційного процесу розкриває перед нами генезис сучасних міжнародних відносин у ЄС, формування проблем та переваг сучасної євроінтеграції й причини поширення дезінтеграційних процесів у Євросоюзі. Окрім того, аналіз реалізації національних інтересів через інтеграцію держав Центральної Європи до ЄС надасть розуміння того, якою мірою ці інтереси виправдалися, що підштовхне нас до відповіді про те, які перспективи розширення ЄС у східному напрямі та чи перевершують вигоди від членства в Євросоюзі з відповідними ризиками для постсоціалістичних держав.

У цій статті аналізуються національні інтереси країн «Вишеградської четвірки» в контексті їх вступу до ЄС, бажані вигоди, що спричинили політичну зміну в бік ліберальної демократії. Очікування політичних еліт та населення країн ЦЄ від інтеграції до Європейського Союзу, які

стали основними мотивами для цього політичного кроку. З іншого боку, досліджуються політичні та економічні вигоди для ЄС (загалом) і країн-лідерів Альянсу, що спричинили рішення про подальше розширення 2004 р. **Ключові слова:** національний інтерес, євроінтеграція, розширення на «схід», Центральна Європа, держави Вишеградської групи.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Якщо, розглядати інтеграцію країн ЦЄ в ЄС крізь призму національних інтересів кожного з учасників процесу, то можна зазначити, що вступ країн «Вишеградської четвірки» до Європейського Союзу був взаємовигідним для всіх суб'єктів, водночас передбачалися значні ризики, пов'язані з розширенням на «Схід» проекту ЄС. Проте співвідношення запланованих вигод та ризиків із реальними позитивними й негативними наслідками від вступу країн Центральної Європи до ЄС досі залишається не дослідженим. Наш аналіз цієї проблеми надасть можливість відповісти на запитання: які з цілей, заявлених суб'єктами інтеграційного процесу, були досягнуті через вступ країн «Вишеградської групи» до Євросоюзу та які негативні прогнози виправдались у зв'язку з тим самим політичним кроком?

Аналіз останніх публікацій. Оскільки процес інтеграції країн «Вишеградської четвірки» зайняв досить значний проміжок часу, можливі позитивні та негативні наслідки для ЄС неодноразово досліджувалися як українськими (В. Копійка, Є. Горюнова, Є. Рябінін), так і закордонними (М. Вахудінова, Г. Кіссінджер, А. Моравчик, М. Арзакаян, Д. Шпілев) науковцями. Водночас більшість праць зосереджуються на регіональному, загальноєвропейському рівні міжнародних відносин, питання ж ролі національних інтересів у євроінтеграційному процесі на сьогодні є малодослідженим. Отже, попередні наукові напрацювання в проблематиці європейської інтеграції держав «Вишеградської четвірки» будуть урховані нами для виконання поставленої нами мети дослідження.

Мета статті – усестороннє дослідження національних інтересів учасників «східного» розширення Євросоюзу, позитивних і негативних очікувань від проекту, а також ступінь реалізації очікуваних наслідків після інтеграції держав Вишеградської четвірки до ЄС.

Методика дослідження. Оскільки метою дослідження є аналіз вірогідних ризиків та вигод від інтеграції ЦЄ до ЄС із реалізованим станом впливу процесу інтеграції на розвиток субрегіону Центральної Європи, то для виконання поставленого завдання треба віднайти відповідний

інструмент. На мою думку, доречним буде застосування методики SWOT-аналізу. Аналіз – це SWOT-дослідницька процедура, ідея якої полягає в комплексному описі сил (Strength), слабкостей (Weakness), можливостей (Opportunities), загроз (Threats) під час розробки стратегії організації [1, с.108–109]. Зазвичай, використання цієї методики пов'язано в політичних науках зі стратегічним плануванням, але в нашій статті ми дотримуємося розуміння інтеграції не як сталого явища, але як постійного процесу, що має на меті федеративну уніфікацію всіх суб'єктів. Отже, потрібно окреслити хронологічні рамки дослідження в цьому підрозділі. Для досягнення мети порівняння запланованих вигод і ризиків доцільно розділити цю мету на два завдання: по-перше, здійснити SWOT аналіз інтеграції держав ЦЄ в ЄС до розширення Євросоюзу на «Схід»; по-друге, за допомогою цієї ж методики проаналізувати вигоди та ризики інтеграції «Вишеградської групи» після вступу до ЄС і, нарешті, порівняти між собою плановані наслідки інтеграції з чинними.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Пропонується використати хронологічний період із завершення «передвступного» етапу інтеграції ЦЄ до ЄС, а саме з 1994 р. і до фактичного вступу держав «Вишеградської четвірки» до Євросоюзу – 2004 р., для виконання першого завдання – виявлення планованих наслідків вступу ЦЄ до ЄС.

Розпочнімо з аналізу сили (*Strength*) держав ЦЄ в контексті інтеграції до ЄС, а зокрема чим саме розширення на «схід» було вигідним для Євросоюзу, у цьому полягали переваги розширення в зазначеному напрямі, на противагу іншим векторам інтеграції.

Генрі Кіссінджер у своїй роботі «Світовий порядок» зосередив увагу на можливому геополітичному зиску для Євросоюзу як об'єднання від запланованого розширення на терени Центральної Європи. Зокрема, Г. Кіссінджер у своїй книзі зазначив, що крах біполярної міжнародної системи спричинив необхідність у видозміні міжнародної політики ЄС, розпад СРСР змістив наголоси дипломатії. Геополітичний характер європейського порядку зазнав принципових змін у ситуації, коли істотної військової загрози в межах ЄС не було. У радісній атмосфері традиційні проблеми рівноваги відміталися, як «стара» дипломатія, що мала бути замінена поширенням спільних ідеалів... Перед обличчям безпосередньої загрози міжнародний порядок трактувався, як протистояння протиборчих блоків, де домінували, відповідно, США й Радянський Союз. Коли ж

радянська влада занепала, світ став певною мірою багатополярним. Тож Євросоюз намагався визначити свою окремішню ідентичність [2, с. 76–77]. Важливими факторами, що активізували процес розширення ЄС, були розпад соціалістичного табору та виникнення нових демократичних держав. Ці події не лише трансформували економічний і політичний баланс сил на Європейському континенті, а й перетворили Євросоюз на єдиний центр тяжіння для країн ЦЄ.

Отже, однією з переваг держав ЦЄ в планах долучення до ЄС була загальні геополітичні обставини кінця Холодної війни, а саме зміцнення ЄС та його претензії на міжнародні лідерські позиції. Постсоціалістичні держави субрегіону Центральної Європи мали б стати ще одним доказом переваги політичної моделі «Західного Світу» над будь-якими альтернативами та, що важливіше, європейської політичної моделі над атлантичною. Відмовивши провадити свій вплив на Центральну Європу, Євросоюз утратив би не лише плацдарм для подальшого розширення, а й будь-які претензії на світове лідерство в нововиниклій багатополярній системі міжнародних відносин. Таким чином вдалі для держав ЦЄ геополітичні обставини стали фактором сили, що сприяв інтеграції до ЄС.

Окрім загальної вигоди ЄС у проєкті розширення на «Схід», існували також і національні інтереси лідируючих членів Євросоюзу, що ґрунтувалися навколо перспективи інтеграції держав «Вишеградської четвірки». Пропонуємо розглянути бачення держав-лідерів ЄС у контексті включення до Унії держав ЦЄ, аби визначити, які міжнародні політичні сили лобювали ідею розширення Євросоюзу за рахунок держав Вишеградської четвірки. Також цікавим є розкриття питання, які форми співпраці в рамках Об'єднання пропонувалися країнам Центральної Європи та які причини спонукали до прийняття рішення про повноправне членство держав ЦЄ.

Німеччина в кінці ХХ ст. зіткнулася з багатьма проблемами, що потребували невідкладного розв'язання, водночас виникла нагальна потреба модернізувати зовнішньополітичний курс у східноєвропейському напрямку. Передусім, канцлер німецької єдності Г. Коль наполягав на необхідності розширення Європейського Союзу й відзначав, що західний кордон Польщі не повинен назавжди залишитися східним кордоном ЄС. Німеччина, на думку Г. Коля, має велику кількість прикордонних держав-сусідів, саме тому вона повинна бути оточена демократичними державами-союзниками, а розширення Європейського Союзу на Схід необхідне державам Центральної та Східної Європи для зміцнення політичної й економічної стабільності на всьому континенті. Г. Коль

був переконаний, що ЄС має допомогти остаточно подолати розподіл Європейського континенту на Схід і Захід, а сильний та об'єднаний Європейський Союз зможе в майбутньому здійснювати вирішальний вплив на долю Європейського континенту. Тільки сильний ЄС зможе запобігти поверненню до національних держав зразка ХІХ ст. й спільно зі США взяти на себе відповідальність за долю світу [3, с. 22].

Отже, можемо визначити, що Німеччина була зацікавлена в розширенні ЄС у східному напрямку також через те, що це було чудовою можливістю убезпечити німецький східний кордон від можливих наслідків нестабільності в Центральному субрегіоні Європи, а підтримка проєкту «східного розширення» однією із найпотужніших внутрішніх політичних сил Євросоюзу була однією з найважливіших переваг (*Strength*) держав «Вишеградської четвірки» на довштупному етапі інтеграції.

Щодо Британії, то у своїй роботі «Євроінтеграція» українська дослідниця Є. Горюнова зазначила, що британське міжнародне лобі наполягало на подальшому розширенні ЄС унаслідок приєднання держав ЦЄ задля подолання розколу Європи, закладеного Ялтинсько-Постдамською міжнародною системою. Крім того, існував острах, що подальше поглиблення без розширення призведе до формування непрозорої структури ЄС для країн-кандидатів і збільшить кількість вимог для вступу. Ці ідеї відстоювала Велика Британія, яка протягом усього періоду євроінтеграції прагнула не допустити наднаціональної федеральної Європи, у якій би їй відводилася більшою мірою другорядна роль (зважаючи на «особливу» позицію Великої Британії в ЄС із низки питань). Тому для цієї країни основоположною стала формула «розширення замість поглиблення», яка допомагала б їй зберегти свій вплив у ЄС [8, с. 22–23].

Отже іще одним фактором сили ЦЄ (*Strength*) у контексті євроінтеграції на довштупному етапі була ситуативна підтримка ще одного лідера Європейського Союзу – Великої Британії, генезис цієї підтримки корінився в забезпеченні власних політичних інтересів у міждержавній взаємодії в системі ЄС.

Якщо ми розглядаємо міжнародну підтримку «східного розширення», як фактори сили (*Strength*), то логічно припустити, що спротив цьому проєкту розглядатиметься, як слабкості (*Weakness*) держав ЦЄ на довштупному етапі інтеграції до ЄС.

Природно, що геополітичні перспективи для Європейського Союзу від розширення на «Схід» супроводжувалися такими самими ризиками втрати міжнародного положення через значну амбітність цього політичного кроку. Коли в першій половині 1990-х років західноєвропейці роздумували

про природу нової нерозділеної Європи, тон їхнім дебатам задавали два питання щодо східноєвропейських держав та суспільств: звідки вони прийшли та, що важливіше, куди вони прямують? [9, с. 17] Коли перше питання для «Вишеградської четвірки» було визначеним та зрозумілим, а саме прийшли ці держави зі зруйнованого Соціалістичного блоку, то друге викликало сумніви стосовно того, чи справді молоді східноєвропейські держави будуть рухатися в парадигмі політичних реформ до ліберальної демократії західного зразка?

Отже, однією зі слабкостей (*Weakness*) «східного розширення» ЄС для держав ЦЄ до 2004 р. були недостатньо розвинуті демократичні інститути, що викликали сумніви в їх життєздатності в довгостроковій перспективі та можливостей їх уніфікації в загальноєвропейській політичній системі.

Окрім геополітичних ризиків, існували занепокоєння стосовно економічних витрат, які б мало понести ЄС як об'єднання, скоротивши таким чином допомогу для дійсних членів Євросоюзу. Наприклад, країни Середземномор'я на чолі з Францією висловлювали занепокоєння, що розширення ЄС на Північ і в перспективі – на Схід призведе до перегляду основних імперативів комунітарної регіональної політики, що автоматично викличе скорочення фінансово-економічної допомоги південним регіонам ЄС. Позиція Франції тут була категоричною й характеризувалася вимогами першочергового формування нової середземноморської політики ЄС. Ураховуючи активну політику ФРН щодо розширення ЄС на Схід, бачимо, що це загрожувало на тлі недавнього її об'єднання підірвати франко-німецьке співробітництво, яке традиційно виступало двигуном європейського інтеграційного процесу [7, с. 251].

Із початком трансформації східноєвропейських комуністичних суспільств, а особливо після воз'єднання Німеччини, відбулась активізація політики Франції стосовно держав ЦЄ, в основу якої було покладено концепцію створення Європейської конфедерації, проголошену Ф. Міттераном у 1989 р. [19, с. 3]. Така форма дала б змогу Західній Європі утримати країни ЦЄ в орбіті свого геополітичного впливу, водночас не сприяла б значному посиленню Німеччини, що не в національних інтересах Франції.

Отже, окрім явних та ситуативних союзників проекту «східного розширення», ця ідея отримала також і критику низки європейських держав на чолі з Францією, що на той час відіграла важливу роль у формуванні загального вектора політики Євросоюзу. Відтак ще однією зі слабкостей (*Weakness*) проекту «східного розширення» був спротив Франції цій ідеї.

Описавши сили та слабкості проекту «східного розширення ЄС» на

довступному етапі інтеграції з 1994 р. по 2004 р. ми можемо розглянути, які можливості (*Opportunities*) і загрози (*Threats*) були планованими для держав ЦЄ від вступу до ЄС.

Уже в перші роки після краху комунізму колишні дисиденти, а тепер політичні лідери Польщі, Угорщини й Чехословаччини, відчуваючи культурну та політичну спорідненість із ЄС і водночас прагнучи здобути економічні й безпекові вигоди членства, проголосили приєднання до ЄС кульмінацією своїх демократичних революцій. Центральне місце в їхній мотивації, урешті-решт, зайняв імператив приєднання до ЄС як засобу досягнення економічного процвітання [9, с. 11].

Отже, серед спільних мотивів приєднання до Європейського Союзу країн Вишеградської четвірки можемо виділити очікування геополітичних вигод, а саме остаточний розрив із невдалим соціалістичним проєктом та затвердження ліберального курсу реформ, що в перспективі мали б принести внутрішньополітичну стабільність й економічне процвітання в країнах ЦЄ. Також у всіх новосформованих політичних елітах держав Вишеградської четвірки неодноразово транслювалася ідея «Повернення до Європи», яка була одним із факторів що зумовили електоральну підтримку нових східноєвропейських демократичних сил на противагу застарілій соціалістичній системі. Отже, відступ від заявленої парадигми створював потенційний ризик утрати політичної переваги на наступних виборчих перегонах. Можемо додати ще внутрішньополітичні вигоди від інтеграції для політичних еліт держав ЦЄ.

Отже, серед вигод (*Opportunities*) від членства в ЄС країни ЦЄ планували скористатися геополітичним посиленням субрегіону на загальноєвропейській та світовій аренах; внутрішньополітичними можливостями утвердити електоральну перевагу демократичних політичних сил, а також можливостями економічного розвитку держав субрегіону в Європейському Союзі.

Проте в нашому аналізі до стратегічних цілей, пов'язаних з інтеграцією ЦЄ до ЄС, потрібно додати наміри національних держав «Вишеградської четвірки», які не сходяться із загальними вірогідними вигодами від входження до Євросоюзу.

Зокрема, на момент створення першого не комуністичного уряду в Польщі в 1989 р. загальноприйнятою була парадигма польської східної політики, запропонована в статті Ю. Мерошевського «Польська ост-політік», яка побачила світ у журналі Є. Гедройця «Культура» в 1973 р. Ю. Мерошевський обґрунтовував можливість припинення взаємних суперечок і конфліктів між поляками, росіянами, литовцями, білорусами

й українцями за умови визнання першими післявоєнного східного кордону Польщі остаточним і права трьох останніх на незалежність у випадку розпаду Радянського Союзу. Ідеї Мєрошевського-Гєдройця стали базовими у відносинах між сучасною Польщею й Україною, Литвою та Білоруссю [11]. У контексті інтеграції й бажання долучитися до цього процесу країн Східної Європи подібна стратегія, на думку польського дипломата Б. Цихонського, змогла б утвердити національну державу Польща як регіонального лідера та певного головного посередника у сфері переговорів між ЄС й Україною, Білоруссю та в перспективі з Російською Федерацією, що, безперечно, підвищило б міжнародний авторитет Рєспубліки Польща. Цю тезу підтверджують також висновки Н. Карпчук, яка стверджує, що, розпочавши підготовку до вступу до ЄС в умовах, коли країни-члени Союзу, передусім держави-сусіди Польщі, без особливого ентузіазму сприймали бажання країни приєднатися до спільноти, уряд Польщі розробив програми інформування зовнішньої громадськості про країну. Публічна дипломатія була зорієнтована на формування й просування позитивного іміджу Польщі в країнах-членах ЄС і подолання негативних стереотипів [20, с.10].

Отже, окрім цілей, представлених у Вишеградській декларації, іще однією можливістю (*Opportunities*) для Польщі, додатковим засобом досягнення якої мала стати інтеграція до ЄС, було створення іміджу регіонального лідера Східної Європи на шляху подальшого розширення Євросоюзу в східному напрямі.

У цьому контексті регіонального лідерства існували також стратегічні цілі Угорщини, що у своєму втіленні спиралися на інтеграційний процес до ЄС. Наприклад, український дослідник О. Коломєєць у статті «Зовнішньополітичні імперативи сучасної Угорщини» стверджує, що одним із пріоритетів зовнішньої політики угорського уряду є діяльність Угорщини в Центральній Європі. З одного боку, це викликано стурбованістю угорськими меншинами, які проживають у сусідніх країнах, з іншого – Угорщина переконана у величезному енергетичному, економічному та геополітичному потенціалі регіону [12, с. 81].

Тобто О. Коломєєць у дослідженні виокремлює дві стратегічні можливості (*Opportunities*) Угорщини, пов'язані з інтеграцією Євросоюзу на «Схід», що виходять за рамки спільних інтересів ЦЄ. По-перше, власний проєкт регіонального лідерства в «Центральній Європі», а також підтримку національних меншин угорців у сусідніх країнах.

До того ж треба зазначити, що бачення поняття Східної Європи в Польщі й Угорщині відрізнялися, Будапєшт також намагався розширити

межі Центральної Європи, використовуючи цей термін для опису області між Балтійським та Адріатичним морями задля приділення більшої уваги Західним Балканам, які завжди відігравали важливу роль у зовнішній політиці Угорщини [12, с.82].

Чехія й Словаччина у зв'язку з фактичним розділенням на дві незалежні держави 1993 р. на передвступному етапі інтеграції зосередили зовнішньополітичні зусилля передусім на збереженні досягнутих домовленостей із ЄС та досягненні загальних вигод, що передбачалися для всіх держав ЦЄ. Тобто для нових країн Словаччини й Чехії основним національним інтересом, досягнення якого передбачалося через вступ до ЄС, було збереження темпу інтеграційного процесу, досягнутого Чехословаччиною, а отже, збереження статус-кво як у загальноєвропейській міжнародній політиці, так і у відносинах у «Вишеградській четвірці».

Як і у випадку з Євросоюзом, інтеграція як двосторонній процес несла не лише позитивні очікування для держав «Вишеградської четвірки», а й ризики (*Threats*), пов'язані із вступом до ЄС.

Контакти між державами Центральної Європи та ЄС протягом довступного періоду інтеграції розкрили перед східноєвропейськими елітами вигоди від членства в ЄС, які вирости в їхніх очах через труднощі ведення справ із ЄС у статусі третьої країни. ЄС, як проаналізовано раніше, мав на меті мати зиск від політико-економічної співпраці з Центральною Європою. Але Центральна Європа намагалась отримати ще більший зиск. Така ситуація забезпечила ЄС істотну перевагу у відносинах із державами Вишеградської четвірки. На думку Е. Моравчика, такі моделі «асиметричної взаємозалежності» зумовлювали характер відносин між ЄС та країнами-кандидатами, а також між членами ЄС протягом договірних перемовин [10, с. 540]. Наскрізною логікою цього процесу було те, що більш «взаємозалежні» країни переважно отримують більше вигоди від лібералізування ринків, а тому схильні йти на поступки задля укладання договорів. У випадку політичних еліт нововиниклих ринкових економік Центральної Європи швидко з'ясувалося, що питання торгівлі та інтеграції з ЄС для них – це питання економічного виживання. Відтак очевидною для всіх стала їхня відносна слабкість у переговорах віч-на-віч із ЄС [8, с. 103].

Отже, питання суб'єктності країн ЦЄ у переговорному процесі стосовно інтеграції в ЄС, зважаючи на нерівність міжнародних політичних гравців, залишається дискурсивним і на сьогодні. З одного боку, ми не можемо не стверджувати те, що мета вступу до ЄС була одним з основних напрямів міжнародної політики та входила у сферу національних інтересів кожної

з країн Вишеградської групи; з іншого – не відкидаємо значний вплив держав-лідерів Євросоюзу на процес інтеграції країн ЦЄ як у міжнародних переговорах, так і у втручанні у внутрішню політику країн-кандидатів. Отже, за аналізом Е. Моравчика, інтеграційний процес вступу ЦЄ до ЄС створював потенційну загрозу (*Threats*) втрати частини національного суверенітету для всіх країн-кандидатів.

Економічні реформи, що потребувалися для вступу до ЄС, окрім явних фінансових преференцій, передбачали повне переформатування планової економічної системи до системи вільного ринку з обмеженими повноваженнями державних регуляторів. Подібна видозміна економік держав ЦЄ несла в собі соціальні ризики безробіття населення та підвищення міграції через відкритість кордонів із більш фінансово успішними країнами Західної Європи. Такі виклики для соціальної політики держав ЦЄ описані в роботах Є. Горюнової та Б. Юськіва.

Зокрема, у праці «Євроінтеграція» Є. Горюнова підкреслює, що для держав ЦЄ існував ризик, пов'язаний із процесом адаптації економіки держав ЦЄ, що поряд із досягненнями має низку недоліків; зростання цін, закриття неконкурентоспроможних підприємств (насамперед державної форми власності) і внаслідок цього – зростання безробіття, масова міграція робочої сили в більш розвинуті країни, необхідність перегляду пріоритетів національної економіки та ін. [8, с.106]. Б. Юськів у своїй роботі «Глобалізація та трудова міграція в Європі», опираючись на статистичні дані, робить висновок про те, що найбільш уразливими в умовах трансформації економічної системи є низькокваліфіковані працівники. Найпоширеніший розвиток сфер діяльності, залежних від висококваліфікованих людських ресурсів, неминуче призводить до зростання нерівності між високо- й низькокваліфікованою працею [13, с. 133].

Отже, можемо виокремити дві можливих, взаємопов'язаних групи ризиків (*Threats*) – від інтеграції держав «Вишеградської четвірки» до Європейського Союзу, а саме економічні ризики, що виникають через трансформацію економік держав ЦЄ та, як наслідок, соціальні ризики через можливі економічні проблеми.

Деякі дослідники, зокрема П. Гауен, висловлюють сумніви в тому, що ЄС активно сприяли економічному зростанню держав Центральної Європи. Ґрунтуючись на даних, отриманих у результаті проведення низки порівняльних економічних досліджень стосовно Вишеградського регіону П. Гауен дійшов висновків, що хоч «завдання ЄС не полягало в зумисній пауперизації Вишеградського регіону, проте ЄС також не ставив перед собою цілей сприяння економічному розвитку держав ЦЄ. Дія

спрямовувалася на те, щоб країни Вишеградської четвірки увійшли до західноєвропейського інтеграційного утворення (під егідою Німеччини), як структурно підпорядкований елемент у новому розподілі праці» [19, с. 2].

Проаналізувавши переваги та недоліки проєкту «східного розширення» для його учасників, можемо відобразити отримані результати в SWOT-матриці (рис.1).

<p>Strength</p> <ul style="list-style-type: none"> – геополітичні переваги «розширення на схід» для ЄС; – підтримка Німеччини; – ситуативна підтримка Великої Британії. 	<p>Weakness</p> <ul style="list-style-type: none"> – нерозвинені демократичні інститути держав ЦЄ; – супротив Франції.
<p>Opportunities</p> <ul style="list-style-type: none"> – геополітичне посилення держав ЦЄ; – внутрішньополітичні дивіденди в державах ЦЄ; – економічні можливості в ЄС; – польське регіональне лідерство; – угорське регіональне лідерство; – захист угорських національних меншин. 	<p>Threats</p> <ul style="list-style-type: none"> – часткова втрата національних суверенітетів держав ЦЄ; – економічні ризики держав ЦЄ; – соціальні ризики держав ЦЄ.

Рис. 1. SWOT-аналіз проєкту «розширення ЄС на схід» на довштупному етапі, 1994–2004 рр. (джерело: власна розробка)

Як очевидно, на проєкт «розширення на Схід» ЄС покладалися великі надії, пов'язані із не меншими ризиками від амбітного задуму. Тому на наступній стадії нашого дослідження ми спробуємо дати відповіді на запитання щодо того, які ж наслідки були виправдані в подальшому етапі інтеграції, а саме після вступу держав ЦЄ до ЄС.

Звісно, збільшення членів Європейського Союзу трансформувало і міжнародну політику та статус держав ЦЄ, а отже, і співвідношення сильних та слабких сторін «розширення на Схід» для ЄС.

Серед усіх згаданих вигод можемо констатувати, що більшою мірою вони були виправдані після фактичного вступу країн ЦЄ до

ЄС. Наприклад, Євросоюз як об'єднання збільшив свій геополітичний вплив та утвердився, як важливий міжнародний гравець та один із центрів «м'якої» сили на світовому рівні, що підтверджується висновками М. Вахудінової, яка стверджує, що після інтеграції країн ЦЄ ЄС здійснило трансформацію до унікального регіонального гегемона: європейські держави, які перебувають в орбіті його (здебільшого економічної) могутності, можуть домагатися приєднатися до нього [79, с. 11]. Також завдяки значним економічним інвестиціям та політичному впливу ЄС на внутрішню політику країн «Вишеградської четвірки» вдалось уникнути економічної та політичної кризи в Центральній Європі і, як наслідок, на Європейському континенті загалом.

Отже, мета Євросоюзу збільшити свій міжнародний вплив через вступ держав ЦЄ до ЄС виявилася виправданою, а отже, і сильна сторона (*Strength*) проекту «східного розширення» – «Геополітичні переваги «розширення на схід» для ЄС» (рис.1) – залишилася дійсною й після 2004 р. – п'ятого розширення ЄС.

Щодо Німеччини, як визначає Є. Рябінін, геополітичні цілі ФРН не виправдалися повною мірою через вступ країн Центральної Європи до ЄС, у зв'язку з тим, що як показала практика, держави «Вишеградської четвірки» проводять зовнішню політику у фарватері американської зовнішньополітичної доктрини [4, с. 15]. Водночас ми не можемо заперечувати того, що вплив Німеччини в рамках Європейського Союзу після розширення ЄС на «Схід» значно посилюється, але перетворення національної держави Німеччина в самостійного гравця міжнародного рівня, що без підтримки ЄС потенційно міг би протистояти на дипломатичній арені міжнародним центрам сили (США, Китай й ін.) не відбулося. Натомість ФРН змогла уникнути можливих кризових, явищ на кордонах, удаю змістивши межі ЄС зі східного кордону власної держави на східні терени держав «Вишеградської четвірки».

Отже, можемо зазначити, що підтримка Німеччиною проекту «розширення на Схід» більшою мірою була виправданою, що зберігає сильну сторону (*Strength*) інтеграційного задуму чинним.

Великобританія, як засвідчив час, не змогла досягнути мети, покладеної на приєднання ЦЄ до ЄС. Подальше поглиблення співпраці в рамках проекту Євросоюзу не призупинилося на час інтеграції держав ЦЄ, про що свідчить наявність Ніццького та Лісабонського договорів. Проте довгий час британці були одними з головних опозиційних сил, що успішно виступали проти створення наднаціональної держави на базі Європейського парламенту в «Альянсі консерваторів та реформістів»

разом із провідними політичними партіями країн «Вишеградської четвірки». Стратегія Великої Британії стосовно інтеграції держав ЦЄ в ЄС не виправдала покладених на неї сподівань. Незалежно від уключення нових членів до ЄС, поглиблення інтеграції в Євросоюзі відбувалось із темпом, який не міг улаштувати британський політикум, у подальшому дедалі віддаляючи Велику Британію від статусу однієї з держав-лідерів Європейського Союзу.

Отже, сильна сторона (*Strength*) ситуативної підтримки «східного розширення» Великою Британією виявилася знівельованою виниклою після 2004 р. політичною дійсністю.

Здебільшого слабкі сторони (*Weakness*) інтеграції Центрально-Східної Європи знайшли своє втілення після входження «Вишеградської четвірки» до ЄС. Адже розширення 2004 р. поглибило розкол у самій Європі. На сьогодні можемо говорити про стару та нову Європу, маючи на увазі не лише час приєднання до ЄС, а й геополітичні пріоритети [4].

Крім того, Франція як національна держава втратила свій минулий вплив у рамках проєкту ЄС, акцент політичної потуги із часом невпинно переходив до ФРН, полишивши Францію далеко не другорядною, проте вже й не вирішальною силою у сфері прийняття політичних у Європейському Союзі. Тонкий баланс взаємодії між лідерами ЄС, що багато в чому й сформував подальший розвиток співпраці в Західній Європі, був порушений.

Отже, можемо констатувати, що після 2004 р. проєкт «східного розширення» повною мірою успадкував попередні слабкості (*Weakness*).

Серед зазначених можливостей (*Opportunities*) можемо відзначити, що більшість із них виправдалися після входження країн ЦЄ до ЄС. Наприклад, геополітичні переваги через вступ до ЄС неодноразово були підтвердженні в дослідженнях К. Фрейзера, британського політичного аналітика та автора «Вступу до європейської зовнішньої політики». У цій праці він стверджує, що через інтеграційний процес вступу до Євросоюзу для Польщі, Угорщині, Чехії та Словаччині відкрито полегшений доступ на ринки Західної Європи. Ці країни були прийняті у ВТО, Всесвітній банк, МВФ, де вони почали брати участь у виробленні ключових для всього світу рішень [13, с. 112]. Отже, країни ЦЄ остаточно змогли стати частиною європейської спільноти, що й заявлено геополітичними цілями «Вишеградської четвірки».

Вступ до ЄС став потужним стимулом до економічного росту країн ЦЄ. За даними статистики, темпи росту підвищилися в середньому

удвічі. Майже в усіх нових членах ЄС спостерігалось піднесення промисловості. із 2001 р. до 2008 р. річний обсяг випуску промислової продукції збільшився в них в 1,3–1,8 раза за росту в «старожилах» ЄС усього на 6 %. У Болгарії, Словаччині та особливо, у Чехії промислове виробництво росло швидше від економіки загалом [14, с. 101].

Східноєвропейські країни, котрі успішно розвивалися на початку нового століття, стали конкурентами для держав – засновниць Євросоюзу. Вони, за оцінкою президента Римського інституту політичних, економічних і соціальних досліджень Д. Фара, як і Китай, Індія, стали причиною «сповільнення економічного розвитку Італії» [16, с. 64]. Отже, можемо зазначити, що спільні економічні цілі для країн Центральної Європи були досягнуті із вступом до Європейського Союзу.

Ми не можемо відкинути той факт, що інтеграційний процес загалом і вступ до Євросоюзу як один із його елементів позитивно впливали на стабілізацію політичної та економічної ситуації в Центральній Європі. Отже, євроінтеграція позитивно вплинула на отримання вигоди внутрішньополітичної та зовнішньополітичної безпеки в державах «Вишеградської четвірки».

Загалом питання про те, чи сформувалися на момент вступу до ЄС у державах ЦЄ, режими ліберальних демократій західноєвропейському зразку? І на сьогодні лишається дискусійним у політичній науці. Дослідниця М. Вахудінова переконує, що до 2004 р. принаймні в трьох країн із «Вишеградської четвірки» (Чехії, Польщі, Угорщині) відбулися незворотні політичні зміни, що не дають можливості віднести їх до «неліберальних» режимів [9, с.103]. Опонує їй український дослідник Є. Рябінін, який стверджує, що розширення 2004–2007 рр. поглибило розкол у самій Європі, і на сьогодні можемо говорити про стару та нову Європу, маючи на увазі не лише час приєднання до ЄС, а й геополітичні пріоритети [4 с.15].

Проте в нашому дослідженні пріоритетним показником усе ж буде той факт, що в державах ЦЄ за допомогою євроінтеграції та прямого впливу Євросоюзу на внутрішню політику країн «Вишеградської четвірки» все ж таки сформувався демократичний механізм зміни та циркуляції політичних еліт. Цей фактор надає можливість оцінювати внутрішньополітичні вигоди, для ЦЄ як виправдані після розширення на «Схід» 2004 р.

Проекти регіонального лідерства Польщі та Угорщини натрапляли на труднощі, пов'язані зі зниженням темпу євроінтеграції як у східному,

так і в південному напрямках. Жодна з держав Центрального регіону Європи так і не змогла однозначно утвердити свої претензії на лідерство в міжнародних відносинах. Східна політика Польщі, ґрунтована на вказаній доктрині, залишала невирішеним питання про те, яким чином сприяти зміцненню незалежності колишніх республік СРСР й одночасно просувати польсько-російське примирення. Досвід останніх двадцяти років довів, що чим наполегливіше Польща підтримує країни Східної Європи, тим гострішою стає криза у відносинах між Варшавою й Москвою [11, с. 3].

Загальною метою зовнішньополітичної діяльності Будапешта в Центральній Європі є зміцнення політичних та економічних відносин з усіма державами регіону з одночасним наданням допомоги їхніми угорським меншинам, що відбивається в наявності угорських партій у коаліційних урядах країн (Словаччина й Румунія), позитивних особистих стосунках між урядами (Румунія), а також намагання отримати членство в ЄС (Сербія). Владна еліта Будапешта використовувала сприятливі умови та значно розширила політичні привілеї для власних меншин у країнах-сусідах, наприклад пом'якшення умов набуття угорського громадянства і надання їм права голосу. Лояльне ставлення багатьох Центральноєвропейських лідерів до Угорщини проявилось не лише в прагненні уникнути критики угорського уряду за його суперечливі внутрішні реформи, але й деякі з них навіть захищали його від заперечень Європейської комісії [12, с. 82]. Отже, претензії на лідерство в Центральній Європі для Угорщини досі залишається не виконаним завданням, але на шляху до розв'язання поставленого завдання угорська політична еліта змогла значно розширити та утвердити політичні права власних національних меншин у сусідніх державах.

Питання втрати частини національного суверенітету під час вступу до ЄС і на сьогодні є не лише предметом критики в сучасних євроскептичних партіях країн ЦЄ, але й дискусійною темою для доповідей аналітиків політичної науки. Проте, попри ставлення науковців до цього негативного симптому інтеграції, більшість учених визнають виправданість ризику втрати частини суверенітету держав «Вишеградської четвірки» під час вступу до ЄС. М. Вахудінова приходить до висновку, що розміри вигод, пропонованих державам ЦЄ, створювали глибоку асиметрію владних відносин між претендентами на вступ та чинними членами ЄС, адже перші сильно залежали від ЄС, тоді як ЄС ледве залежав від них узагалі. Ця «асиметрична взаємозалежність» накладе відбиток на всі їхні відносини з ЄС як на передвступному етапі, так і після розширення ЄС 2004 р. [9, с. 84].

Загальні фінансові преференції також мали свою ціну у вигляді виправданих ризиків в окремих секторах економіки. Зокрема, український науковець В. С. Ложечкін підкреслює, що найбільш проблемними в процесі інтеграції держав ЦЄ до ЄС стали питання працевлаштування громадян держав «Вишеградської четвірки» в державах Європейського Союзу, приєднання польського й словацького аграрного сектору до спільної європейської аграрної політики, охорони навколишнього середовища, допомоги державним підприємствам, дозволу на придбання землі іноземцями, приведення польських і словацьких продуктів до норм якості ЄС, розмір фінансових внесків нових членів у бюджет ЄС [17, с. 52].

Так, за рівнем співвідношення до ВВП у більшості країн ЄС робоча сила є переоціненою. Зокрема, у шести державах ЄС, які широко використовують так звану шведську модель соціалізму (Бельгія, Данія, Швеція, Франція, Італія, Фінляндія), робоча сила дуже переоцінена. Ще в 10 державах ЄС робоча сила просто переоцінена. Лише в країнах ЦЄ робоча сила недооцінена [18, с. 102].

Отже, можемо вважати, що передбачені економічні та соціальні загрози виправдані для держав ЦЄ після інтеграції до ЄС.

Проаналізувавши стан проєкту «розширення на Схід» після його фактичного втілення у 2004 р., ми можемо наочно показати отримані результати у SWOT-матриці (рис. 2).

<p>Strength</p> <ul style="list-style-type: none"> – геополітичні переваги «розширення на схід» для ЄС; – підтримка Німеччини. 	<p>Weakness</p> <ul style="list-style-type: none"> – нерозвинені демократичні інститути держав ЦЄ; – супротив Франції.
<p>Opportunities</p> <ul style="list-style-type: none"> – геополітичне посилення держав ЦЄ; – внутрішньополітичні дивіденди в державах ЦЄ; – економічні можливості в ЄС; – захист угорських національних меншин. 	<p>Threats</p> <ul style="list-style-type: none"> – часткова втрата національних суверенітетів держав ЦЄ; – економічні ризики держав ЦЄ; – соціальні ризики держав ЦЄ.

Рис. 2. SWOT-аналіз проєкту «розширення ЄС на схід» після 2004 р. (джерело: власна розробка)

3. ВИСНОВИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проаналізувавши можливі ризики й вигоди від процесу інтеграції держав ЦЄ до ЄС, можемо зробити такі висновки. Геополітичні переваги від розширення на «Схід» у короткостроковій перспективі передбачалися для всіх учасників інтеграційного процесу. До того ж для ЄС і для ЦЄ ці вигоди багато в чому опиралися на нову міжнародну політичну реальність, що виникла після розпаду Радянського Союзу. Проте, коли для чинних членів інтеграційне розширення було амбітним, але не визначальним проєктом, для держав ЦЄ входження до Європейського Союзу стало питанням забезпечення стабільності й процвітання країн, що нещодавно вийшли з ліквідованого Варшавського блоку. Така нерівність позицій у переговорному процесі спричинила всі подальші поступки країн «Вишеградської четвірки», що, по суті, мали своє втілення в соціальних ризиках та вимушеній відмові від частини державного суверенітету. Проте, зважаючи на досить неприємну перспективу залишитися «сірою зоною» між умовним «Заходом» із Євросоюзом та «Сходом» у вигляді нового об'єднання колишніх країн Радянського Союзу, для держав ЦЄ лишилося досить мало варіацій для політичного маневру. Для ЄС приєднання держав ЦЄ до Євросоюзу означало значні економічні вкладення без гарантії їх повернення, у тому числі в збиток для країн-членів Союзу. Це, а також той факт, що держави-лідери Об'єднання по-різному бачили майбутній розвиток поглиблення співпраці в рамках чинного проєкту, спричинило досить тривалий процес підготовки до вступу нових членів із Центральної Європи. З іншого боку, потрібно зазначити, що на момент вступу до Євросоюзу держави «Вишеградської четвірки» змогли досягнути фактичного визнання досягнення політичних критеріїв для вступу до ЄС без досягнення всіх економічних вимог.

На сьогодні, незважаючи на значні темпи росту, економіка держав ЦЄ не досягла рівня західноєвропейських сусідів так само, як і рівень соціального забезпечення населення. З іншого боку, треба зазначити, що держави «Вишеградської четвірки» не можуть зрівнятись із політичним впливом країн Західної Європи. На мою думку, подальше розширення проєкту ЄС на держави, які тією чи іншою мірою перебувають у сфері інтересів країн ЦЄ, змогло б поліпшити баланс між умовною Західною та Центральною Європою, збільшивши як економічний простір для «Вишеградської четвірки», так і міжнародний політичний вплив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дон, В. А. (2006). *Словник системного аналізу проблем державного управління*. Київ: НАДУ, 147 с.
2. Генрі, Кіссінджер (2018). *Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті*. Київ: Наш Формат, 320 с.
3. Шпилев, Д. А. (2012). *Системная трансформация в интерпретации политического руководства германии*. Изд. НИСОЦ. 2012. URL: <https://publications.hse.ru/mirror/pubs/share/folder/x3111o38v8/direct/71409556.pdf>
4. Рябінін, Є. В. (2013). Етапи розширення ЄС: ретроспективний аналіз. *Зовнішні справи*, № 7, с.12–15.
5. Иорданская, Э. (2002). Расширение ЕС на восток: позиции Германии. *Мировая экономика и международные отношения*, № 2, с. 64–74.
6. Арзаканян, М. (2003). *Политическая история Франции XX века*. Москва: Высш. шк., 157 с.
7. Копійка, В. В. (2005). *Європейський Союз: Досвід розширення і Україна*. Київ: Юрид. думка, 445 с.
8. Горюнова, Є. (2013). *Євроінтеграція*. Київ: Академія, 224 с.
9. Мілада, Анна Вахудова (2009). *Нерозділена Європа. Демократія важелі впливу та інтеграція після комунізму*. Київ: Києво-Могилянська академія, 380 с.
10. Moravcsik, A. (1993). Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics. *International Organization*, 51, с. 513–553.
11. Сидорук, Т. *Роль Польщі у формуванні східної політики Європейського Союзу*. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26858/38-Sydoruk.pdf?sequence=1>
12. Коломієць, О. (2018). Зовнішньополітичні імперативи сучасної Угорщини. *Сучасне суспільство*, № 1, с. 75–86.
13. Юськів, Б. М. (2009). *Глобалізація і трудова міграція в Європі*. Рівне: Вид. О. М. Зень, 476 с.
14. Глинкина, С. П. (2010). *Страны Центральной и Восточной Европы – новые члены Европейского Союза: проблемы адаптации*. Москва: Наука, 496 с.
15. Пендзей, І. *Процес інтеграції країн східної Європи у європейський союз: історичні передумови, етапи, результати*. URL: <https://scijournals.pnu.edu.ua/index.php/politics/article/view/4043/4639>
16. Фара, Д. М. (2004). Страна, ищущая свой путь. *Современная Европа*, 2, с. 57–68.
17. Ложечкін, В. С. (2009). Етапи європейської інтеграції Республіки Польща (1989–2004 рр.). *Наука. Релігія. Суспільство*, 2, с. 49–53.
18. Сіньова, Л. М. (2017). Проблеми законодавчого забезпечення соціальних допомог в умовах євроінтеграції України. *Соціальне право*, 2, с. 113–120.
19. Халецька, Л. П. (1999). Позиція Франції з проблеми розширення Європейського Союзу на Схід. *Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка*, 42, с. 64–68.
20. Карпчук, Н. П. (2017). Публічна дипломатія Польщі як чинник Європейської інтеграції. *Міжнародні відносини. Серія: Політичні науки*, 15, с. 96–107.

THE PROCESS OF EU ENLARGEMENT TO THE «EAST» OF 2004 IN THE CONTEXT OF THE NATIONAL INTERESTS OF THE PARTICIPANTS

The transformation of the states of Central Europe from post-socialist countries with an uncertain future to current members of the European Union is one of the most significant achievements of the European integration process. However, even today the question remains whether this geopolitical action («expansion to the East») fulfilled the aspirations of its participants and what was the price of an ambitious political step into the European community? Of course, in addition to the obvious participants in the project of enlargement to the East, such as the Visegrad Four and the European Union, the then leaders of the European Union, who pursued their own national interests from the project, also took part in this process. Thus, the negotiation process on the integration of Central European states into the European Union was reflected in the subtle interaction of national interests of its subjects, which led to compromise political decisions that laid the future of the European Union. The study of the national interests of this European integration process reveals the genesis of modern international relations in the EU, the formation of problems and benefits of modern European integration and the reasons for the spread of disintegration processes in the European Union. In addition, an analysis of the realization of national interests through the integration of Central European countries into the EU will provide insight into the extent to which these interests are justified, which in turn will push us to answer what further prospects for EU enlargement in the east and whether outweigh associated risks for post-socialist states.

This article analyzes the national interests of the Visegrad Four countries in the context of their accession to the EU, the desired benefits that have led to political change towards liberal democracy. The expectations of the political elites and the population of the CEE countries from integration into the European Union, which became the main motives for this political step. On the other hand, it examines the political and economic benefits for the EU (in general) and the Allies that led to the decision to expand in 2004.

Key words: national interest, European integration, expansion to the «east», Central Europe, Visegrad Group countries.

REFERENCES

1. Don, V. A. (2006). Dictionary of system analysis of public administration problems [Slovnnyk systemnogo analizu problem derzhavnogo upravlinnya]. Kyiv: NADU, 147 p. (in Ukrainian).
2. Genri, Kissindzher (2018). World order. Reflections on the nature of nations in the historical context [Svitovyj porjadok. Rozdumy pro xarakter nacij v istorychnomu konteksti]. Kyiv: Nash Format, 320 p. (in Ukrainian).
3. Shpylev, D. A. (2012). Systemic transformation in the interpretation of the German political leadership [Systemnaya transformacya v interpretacyi politycheskogo rukovodstva germaniy], NY SOCz, URL: <https://publications.hse.ru/mirror/pubs/share/folder/x3111o38v8/direct/71409556.pdf> (in Ukrainian).
4. Ryabinin, Y. V. (2013). Stages of EU enlargement: a retrospective analysis [Etapy rozshyrennya YeS: retrospektyvnyj analiz], *Zovnishni spravy*, 7, p.12–15. (in Ukrainian).
5. Yordanskaya, E. E. (2002). U enlargement to the east: Germany's position [Rasshyrenye ES na vostok: pozyciya Germaniy], *Myrovaya ekonomika y mezh-dunarodnye otnosheniya*, 2. p. 64–74 (in Russian).
6. Arzakanyan, M. (2003). Political history of France in the XX century [Politycheskaya ystorya Franciy XX veka], Moskva: Vysshaya shkola, 157 p. (in Russian).
7. Kopijka, V. V. (2005). The European Union: The Enlargement Experience and Ukraine [Yevropejskyj Soyuz: Dosvid rozshyrennya i Ukrayina], Kuiv: Yurydychna dumka, 445 p. (in Ukrainian).
8. Goryunova, Y. (2013). European integration [Yevrointegraciya], Kyiv: Akademiya, 224 p. (in Ukrainian).
9. Milada, Anna Vaxudova (2009). An undivided Europe. *Democracy is a lever of influence and integration after communism* [Nerozdilena Yevropa. Demokratiya vazheli vplyvu ta integraciya pislya komunizmu], Kyiv: Kyievo-Mogylyanska akademiya, 380 p. (in Ukrainian).
10. Moravcsik, A. (1993). Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics. *International Organization* [Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics. International Organization], 51, p. 513–553 (in English).
11. Sydoruk, T. The role of Poland in shaping the Eastern policy of the European Union [Rol polshhi u formuvanni sxidnoyi polityky yevropejskogo soyuzu], URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26858/38-Syodoruk.pdf?sequence=1> (in Ukrainian).
12. Kolomiyecz, O. (2018). Foreign policy imperatives of modern Hungary [Zovnishnopolitychni imperatyvy suchasnoyi Ugorshhy'ny] *Suchasne suspilstvo*, 1. p. 75–86. (in Ukrainian).
13. Yus'kiv, B. M. (2009). Globalization and labor migration in Europe [Globalizaciya i trudova migraciya v Yevropi], Rivne: Vy'davec' O. M. Zen', 476 p. (in Ukrainian).
14. Gly'nky'na, S. P. (2010). The countries of Central and Eastern Europe are new members of the European Union: problems of adaptation [Strany Central'noj y Vostochnoj Evropy – novye chleny Evropejskogo Soyuz: problemy adaptacyi], Moskva: Nauka, 496 p. (in Russian).
15. Pendzej, I. The process of integration of Eastern European countries into the European Union: historical background, stages, results [Proces integraciyi krayin sxidnoyi yev-

ropy` u yevropejs`ky`j soyuz: istory`chni peredumovy`, etapy`, rezul`taty`], URL: <https://scijournals.pnu.edu.ua/index.php/politics/article/view/4043/4639> (in Ukrainian).

16. Fara, D. M. (2004). A country looking for its way [Strana, y`shhushhaya svoj put`. Sovremennaya Evropa], 2, p. 57–68 (in Russian).

17. Lozhechkin, V. S. Stages of European integration of the Republic of Poland (1989–2004) [Etapy` yevropejs`koyi integraciyi Respubliky` Pol`shha (1989–2004 rr.)], *Nauka. Religiya. Suspil`stvo*, 2, p. 49–53 (in Ukrainian).

18. Sin`ova, L. M. (2017). Problems of legislative provision of social benefits in the conditions of Ukraine's European integration [Problemy` zakonodavchogo zabezpechennya social`ny`x dopomog v umovax yevrointegraciyi Ukrayiny`], *Social`ne pravo*, 2, p. 113–120 (in Ukrainian).

19. Xalez`ka, L. P. (1999). France's position on the problem of enlargement of the European Union to the East [Pozy`ciya Franciyi z problemy` rozshy`rennya Yevropejs`kogo Soyuzu na Sxid], *Visny`k Ky`yivs`kogo universy`tetu imeni Tarasa Shevchenka*, 42, p. 64–68 (in Ukrainian).

20. Karpchuk, N. P. (2017). Polish public diplomacy as a factor of European integration [Publiczna dy`plomatiya Pol`shhi yak chy`nny`k Yevropejs`koyi integraciyi], *Mizhnarodni vidnosy`ny`seriya «Polity`chni nauky»*, 15, p. 96–107. (in Ukrainian).

Матеріал надійшов до редакції 07.01.2021 р.

УДК 351.862.4(477:470)

Natalia Nikolaienko,

Doctor of Political Sciences, Full Professor,

National University of Shipbuilding named after Admiral Makarov,

ORCID ID 0000-0002-2558-4749

nikvlad96@ukr.net

DOI 10.29038/2524-2679-2021-01-273-283

RUSSIAN AGGRESSION AS A CHALLENGE IN THE SPHERE OF UKRAINE'S NATIONAL SECURITY

It's stated that the annexation of Crimea and Russian-Ukrainian hybrid war in Eastern Ukraine is a threat and a challenge not only to Ukraine's national security, its sovereignty but also to the contemporary world order. Ukrainian political system has not yet formed an appropriate and effective means and mechanisms to counter Russian hybrid expansion. The author underscore that it is impossible to ensure national security of Ukraine today, using only traditional approaches combined to improve the state security functions or satisfy some narrow interests. This approach is ineffectual and also stimulates overspending